

79. Зозуля С.Ю. Справа про ліквідацію Глухівського інституту народної освіти в фондах Ніжинського архіву / Сергій Юрійович Зозуля // Матеріали восьмої науково-практичної конференції Сіверщина в історії України. [Збірник наукових праць] [Випуск 2]. – Київ-Глухів, 2009. – С. 184-191.

80. Острянюк А.М. Ніжинська науково-дослідна кафедра історії культури і мови: нові джерела чи історія по-новому? // Література та культура Полісся [Випуск 21]. – Ніжин, 2002. – С. 110-112.

81. Курок О.І., Гурець М.П. Гуманістичні традиції Глухівського педуніверситету / Олександр Іванович Курок, Микола Петрович Гурець // Збереження історико-культурних надбань Сіверщини. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – С. 121-125.

82. Бойко В.М., Бойко О.Д. Досвід та уроки діяльності Ніжинської Науково-дослідної кафедри історії культури і мови по здійсненню політики українізації / В.М. Бойко, О.Д. Бойко // Література та культура Полісся. [Вип. 4.] – Ніжин, 1994. – С. 49-53.

83. Заремський М.Й. Історіософія Я.М. Колубовського та її вплив на дослідження філософського процесу в Росії / Мечислав Йосипович Заремський // Матеріали четвертої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми, 2001. – С. 63-67.

84. Заремська Н.І. Сторінки педагогічної біографії Я.М. Колубовського / Надія Іванівна Заремська // Матеріали четвертої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми, 2001. – С. 18-22.

85. Заїка О.Я. Ян Ступка в житті музичного Глухова. Історико-культурна спадщина Глухівщини / Олена Яківна Заїка // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої 1000-літтю м. Глухова. – Глухів, 1992. – С. 106-108.

86. Давиденко Г.Й., Гурець М.П. Зкогорти справжніх науковців. К.П. Ягодівський: Людина. Вчений. Педагог / Г.Й. Давиденко, М.П. Гурець // Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції. – Глухів, 2003. – С. 5-10.

87. Білаш Л.М. Життєвий і творчий шлях К.П. Ягодівського. К.П. Ягодівський: Людина. Вчений. Педагог / Леся Михайлівна Білаш // Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції. – Глухів, 2003. – С. 20-22.

88. Сердюк Л. Науково-педагогічна діяльність першого директора Чернігівського учительського інституту О.П. Фльорова / Л. Сердюк // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету [Збірник матеріалів ювілейної наукової конференції, присвяченої 300-річчю Чернігівського колегіуму і 85-річчю Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка]. – Чернігів, 2001. – С. 89-91.

89. Шкварчук В. Природжений християнин (За матеріалами справи № 370058 СП.....). Репресії 30-40-х років у Чернігівському учительському інституті / В. Шкварчук // Чернігівські відомості. – 22 грудня 1995 р.

90. Шкварчук В.М. На казарменному становищі (Нариси з історії Чернігівщини довоєнних років) / В.М. Шкварчук / – Чернігів, 2002. – 226 с.

91. Шкварчук В. Небезпечна посада (За матеріалами справи № 34895 секретно-політичного відділу УДБ ЧОУ НКВС. Фонд зберігання П-6209) / В. Шкварчук // Сіверянський літопис. – 1999. – № 2 – С. 56-52.

92. Овчаренко Ф.Д. Спогади / Федір Дмитрович Овчаренко / – К., 2000. – 230 с.

93. Карпеко А.А. Із спогадів про Ніжинський інститут 20-х років / А.А. Карпеко // Література та культура Полісся [Ніжинська вища школа (1820-1990)]. – Ніжин, 1990. – [Випуск 1]. – 240 с.

94. Зенченко Н.С. Мой інститут [рукопис] / Наталія Степанівна Зенченко // [Із фондів музею Глухівського національного педуніверситету ім. О.П. Довженка].

95. Герасимов В.П. Спогади. [рукопис] / В.П. Герасимов // Із фондів музею Шосткинського порохового заводу. – Т. 2. – 35 с.

96. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії / Г.В. Самойленко, О.Г. Самойленко / – Ніжин: НДУ ім.Гоголя, ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – 420 с.

Мошик І.В. Істориографія проблеми діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини в 20-х – 30-х роках ХХ в.

В статті проаналізовано істориографічне насліддя проблеми становлення і діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини в контексті реформаційних процесів вищого образования України в перші десятиліття радянської влади.

Ключові слова: істориографія, вище образование, вуз, Чернігівщина, радянська влада.

Moshyk I.V. The historiography of the problem of higher education institutions' activities of Chernihiv region

The article analyzes the historiographical inheritance of the problem of the formation and activities of higher education institutions of Chernihiv region in the context of reformation processes of higher education in Ukraine in the first decades of Soviet rule.

Key words: historiography, higher education, university, Chernihiv region, the Soviet rule.

26.02.2013 р.

УДК 94(477.51):72.012.261.«19»:930.25

Р.І. Огієвська

БАТУРИНСЬКА САДИБА КОЧУБЕЇВ У 1923-1924 РОКАХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

На основі архівних джерел розкривається історія батуринової садиби В. Кочубея в 20-х роках ХХ ст.

Ключові слова: Батурин, садиба, В. Кочубей, товариство бджолярів, музей, документ, окроплитпросвіта.

Не одне десятиліття науковці заповідника «Гетьманська столиця» збирають інформацію про родину Кочубеїв та їхні маєтки. Працюючи в Державному архіві Сумської області, нам вдалося віднайти раніше не публіковані матеріали, які розкривають одну із невідомих сторінок історії батуринової садиби В. Кочубея.

Документ, що датується 1923 р., – звіт окружних і районних музеїв. В ньому йде мова і про будинок В. Кочубея в Батурині: «Приймалися заходи к охроне дома В. Кочубея в Батурине. По отношению к дому В. Кочубея проведено было общий надзор села. Батуринским Райисполкомом обнаружено два хищения, это были бревна из подвала. К ворам приняты меры наказания. Благодаря содействию Губполитпросвещения удалось приостановить на снос дом Кочубея. Предметы зданы на хранение, не уничтожатся. Два кресла из дома В. Кочубея, а так

Будинок генерального судді Василя Кочубея, 1930 р.

же кресло дворян Кочубеев, находятся в историко-археологическом отделе Конотопского музея» [1, арк. 10.].

18 лютого 1924 р. Чернігівська Губполітпросвіта звернулася з відношенням до Конотопської окрполітпросвіти відрядити до Батурина М.Г. Вайнштейна для організації в будинку В. Кочубея музею старовини імені П. Прокоповича. Згодом була отримана відповідь: «Заседание президиума окрисполкома постановило, «Кочубеевщину» передать в ведение окрполитпросвета для сдачи в аренду обществу пчеловодов имени П. Прокоповича в Батурине. Представитель окрполитпросвета выехал в Батурино принять дом и усадьбу В. Кочубея от Райзу в ведение окрполитпросвета» [1, арк. 27 об.].

22 лютого 1924 р. в Батурині була створена комісія, до якої входили з одного боку – завідуючий Райзу тов. Худотеплов, представники Райзу тов. Усовський і тов. Корожкевич, з другого боку – голова Конотопської окрполітпросвіти тов. Вайнштейн. Оглянувши садибу В. Кочубея, комісія склала акт її стану: «Парк 4 десятины, огорода 2 десятины и усадьбы 1200 квадратных сажней. Всего 6 десятин 1200 квадратных сажней с находящимися постройками (10 га).

I. Дом жилой, каменный, под железной крышей размером 32 x 22,6 аршин (22,75 x 16 м), 25 % изношенности стоимостью 2000 руб. золотом.

II. Сарай деревянный, дощатый, под железной крышей, размером 21 x 8,4 аршин (14,95 x 5,97 м),

15 % изношенности, стоимостью 250 руб. золотом.

III. Дом жилой (сторожка), рубленный, под соломенной крышей, размером 16 x 9,5 аршин (11,38 x 6,75 м), 50 % изношенности, стоимостью 150 руб. золотом» [1, арк. 53 об.]. В такому стані згідно розпорядження Наркомзему від 20 травня 1922 р. за № 43 садибу В. Кочубея передали Конотопській окрполітпросвіті.

У 1924 р. голова окрполітпросвіти М.Г. Вайнштейн склав документ під назвою «Главное Управление Государственных Земель и Имуществ Черниговское Губернское Управление». В ньому зроблено розширений опис батуринського маєтку В. Кочубея Чернігівської губернії Конотопського повіту:

«I. В парке вырублено до 80 деревьев. Осталось сто двадцать два дерева, из них 44 старых и 78 молодых.

II. Дом жилой каменный под железной крышей, изношенность 25 %. Лестницы подвалов и стекла дома относятся к XVII веку. В доме 7 комнат, 1 кухня, 1 передняя, 2 кладовых, 1 коридор. Под зданием подвал из 2-х отделений: одно размером 8 x 12 аршин (5,7 x 8,55 м), другое 6 x 8 аршин (4,26 x 5,7 м). Все здание сохранено. Все двери и окна сохранены за исключением 2-х окон и 1-й двери. Запоров на окнах и дверях нет. Стекла вынуты на 50 %, печи частично разрушены, приборов нет. Полы деревянные, краска стерта, подвалы сохранены, часть ступенек разрушена. Краска на крыше осыпалась, вторых оконных рам нет.

III. Сарай деревянный, дощатый, крашенный, под железной крышей, имеет 4 отделения. Постройка сохранилась.

IV. Дом жилой (сторожа) рубленый под соломенной крышей. Постройка старая. В доме 2 комнаты и одни сени, двери и окна сохранились, пол земляной». Цей документ був переданий голові Батуринського товариства бджолярів В.І. Дубраві. [1, арк. 218-219 об].

Під час обстеження садиби Кочубеїв комісія з'ясувала, що в будинку сторожа проживає громадянка Дяченко. Також вона користувалася частиною землі, яка входила до Кочубеївщини. Голова Конотопської окрполітпросвіти М.Г. Вайнштейн звернувся до Батуринського Райвиконкому; його цікавило, на якій підставі громадянка Дяченко користується будинком та землею. 30 грудня 1924 р. Батуринський Райвиконком дав відповідь: «Громадянку Дяченко землю і будинком не наділяли, живе вона там на посаді сторожа більше 30-ти років. Для одібрання землі і будинку звертайтесь до суду» [2, арк. 98.]. Про рішення суду ми довідалися із опису садиби В.Кочубея (1926 р.), який знаходиться в Центральному державному архіві вищих органів влади України. В ньому зазначено: «Чернігівським Губземсудом частина садиби була присуджена громадянці Дяченко, доньці колишнього сторожа, яка претендувала на сторожку, конюшню та город...» [3, 39]. Щоб встановити ім'я громадянки Дяченко науковими працівниками заповідника були зібрані спогади у Миколи Микитовича Дяченка, який доводиться онуком Дмитру Косьмовичу Дяченку – сторожу садиби Кочубеїв в кінці XIX – на початку XX ст. Він стверджує, що до 1934 р. в будинку сторожа проживала дружина його діда, Анна Андріївна Дяченко (1871 р. н.). Саме вона була учасницею судового процесу, так як жодна із чотирьох доньок Дмитра Косьмовича на той час не були повнолітніми.

Отже, вивчаючи архівні документи, нам вдалось прослідкувати історію садиби Кочубеїв у 20-х роках XX ст.

Посилання

1. Державний архів Сумської області, ф. Р - 4653, оп. 3, спр. 7
2. Там само, спр. 265.
3. Батурин: історія в пам'ятках / За ред. Ребрової Н. – Ніжин, 2008. – 112 с.

Огневская. Р.И. Батуринская усадьба Кочубеев в 1923-1924гг. (за материалами Государственного архива Сумской области)

На основании архивных источников раскрывается история батуринской усадьбы В. Кочубея в 20-х годах XX века.

Ключевые слова: Батурин, усадьба, В. Кочубей, общество пчеловодов, музей, документы, окрполитпросвет.

Ohievskia R.I. The Kochubeis' Baturyn estate in 1923-1924 (According to materials of the State Archives of Sumy region)

On the basis of the archival sources the history of V. Kochubeis' Baturyn estate in the 1920-th years is revealed.

Key words: Baturyn, estate, V. Kochubei, beekeepers society, museum, document, okrpoltiprosvita.

12.03.2013р.

УДК 329.723 (477.75) «1920/1930»

Г.Н. Кондратюк

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ «СОЮЗА ВОИНСТВУЮЩИХ БЕЗБОЖНИКОВ» В КРЫМСКОЙ АССР В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ МЕЖВОЕННОГО ПЕРИОДА

В статье анализируется деятельность «Союза Воинствующих Безбожников» в осуществлении коренизации в Крымской АССР. Прослежена дифференциация антирелигиозной политики в отношении национальных меньшинств автономии. Изучена специфика мероприятий этнополитики в межвоенное двадцатилетие.

Ключевые слова: «Союз Воинствующих Безбожников», антирелигиозная деятельность, Крымская АССР.

Актуальность темы исследования обусловлена тем, что современная Украина является поликонфессиональным государством. Сохранение межрелигиозного мира – одна из важнейших задач процесса государственного строительства, чему может помочь изучение истории межвоенного двадцатилетия. Цель статьи в том, чтобы проанализировать деятельность «Союза Воинствующих Безбожников» (СВБ) в курсе этнополитики в Крымской АССР в 1920-1930-х годах. Анализ работы «СВБ» в сфере национальных отношений был начат ещё в межвоенное двадцатилетие. Это работы П. Тихомирова [1]. Однако они во многом носили пропагандистский характер. Тихомиров являлся руководителем Симферопольской региональной организации «СВБ». Новый этап в изучении деятельности «СВБ» начался с момента обретения Украиной независимости. Положение ислама в Автономной Республике Крым, тенденции сегодняшнего дня изучены в работе Э.С. Муратовой. Автор отметила, что «советская власть нанесла окончательный удар по развитию ислама в Крыму. К 1940-м годам на полуострове не осталось ни одной действующей мечети, большая часть их под предлогом неудовлетворительного санитарно-технического состояния была закрыта, а остальные переданы под клубы, склады и школы» [2, 7]. Однако ситуация была значительно сложнее. Двадцатые годы были временем относительно внимательного отношения власти к потребностям мусульманских общин.

В январе 1925 года было создано общество «Безбожник», работу которого направляло бюро Крымского обкома РКП(б). Руководство общества разработало его устав, инструкции и программы деятельности. Однако в регионах создать местные кружки, за исключением Феодосийского района, не удалось. Пропагандисты обкома констатировали, что неудача в ведении антирелигиозной работы объяснялась тем, что «крымские условия, прежде всего многонациональность, создают чрезвычайно пёструю картину религиозных верований, затрудняющих выработку общего плана и общей программы для антирелигиозной пропаганды» [3, л. 47]. В последующем не раз